

Totalitär teater

*”Måste politisk teater i Sverige göra sig till språkrör för totalitära åskådningar?”
Frågan ställs av adjunkt Ingemar Larsson, Malmö, en av de ledande i Kommittén för ett fritt Asien. Förf. utgår från Tore Zetterholms aktuella pjäs, ”Kvinnorna från Shanghai”, som betecknas som ”ett avskräckande exempel på politisk teater”.*

Den väsentliga målsättningen för s.k. politisk teater är som bekant, att den vill engagera till ett visst politiskt ställningstagande. Detta engagemang i en fråga bör, om det skall kunna anses försvarbart, givetvis grunda sig på en så bred och allsidig information som möjligt. Därmed torde emellertid ett visst dilemma uppstå för författaren till en sådan pjäs. Om han eftersträvar att sakligt och nyktert utreda ett problems många aspekter, föreligger risk för att pjäsen kommer att förlora i dramatisk kraft och klarhet och rentav bli långrandig, det eftersträvade engagemanget från publikens sida kanske uteblir. Om han å andra sidan förenklar framställningen så, att den bättre lämpar sig för dramats form, uppstår risken, att publikens ställningstagande kommer att bygga på alltför ensidiga och ofullständiga premisser. Frestelsen att onyanserat presentera ett problem måste mänskligt sett bli svårare att undvika för den författare, som själv har en förenklad och dogmatisk syn på vår tids problem. Eftersom det centrala i en politisk pjäs måste vara giltigheten och sanningshalten i det budskap som framföres, följer, att ett aldrig så förtjänstfullt dramatiskt utförande kan överskyla brister i form av ett ensidigt och tendentiöst innehåll. För att ge en mera rättvisande helhetsbedömning av en sådan pjäs borde därför kanske dess innehåll med avseende på den politiska halten granskas av pressens politiska medarbetare, det teatertekniska utförandet av ”teaterrecensenterna”.

En illustration till de här resonemangen och samtidigt ett avskräckande exempel på politisk teater är Tore Zetterholms aktuella pjäs "Kvinnorna från Shanghai". Enligt författaren vill pjäsen visa på kommunismen i Maos tappning som ett "alternativ". Men den som ser Zetterholms pjäs i den förhoppningen att han skall få veta något mera om dagens Kina blir rätt snöpligt avspisad. Hur har livet kommit att gestalta sig för kineserna under de snart 20 år som gått sedan kommunisternas maktövertagande? Har alla gamla missförhållanden undanröjts som genom ett trollslag? Eller kan det tänkas, att situationen för Kinas män och kvinnor inte är så problemfri trots den nya regimen? Det är väl frågor av den arten som man trodde pjäsen skulle försöka besvara. Men på denna väsentliga punkt tigger både Zetterholm och hans Kvinnor som den kinesiska muren.

Munkavle

I själva verket har Zetterholm gjort det ovanligt lätt för sig. Han har satt munkavle på alla sina 13 kvinnor från Shanghai. De får bara berätta om hur illa de hade det före det kommunistiska maktövertagandet. Vad de gått igenom under den tid som förflutit sedan dess tigger de om. Och den tystnaden är ju på sitt sätt värtalig. På så vis slipper författaren att berätta om allt våld och förtryck som sköljt över Kina sedan Mao grep makten. Det skulle givetvis grunla den rosenröda hänförelsen för maoismen att berätta om sådant. Därför säger han ingenting om

terrorkampanjer och tvångskollektivisering, inget om hungersnöd och miserabla levnadsförhållanden, inget om likriktning och åsiktsförtryck, inget om straffarbetsläger eller tankereformanstalter för motspänstiga intellektuella, inget om självmordsvågor eller kväst opposition.

Ändå säger sig Zetterholm vilja visa på Kina som ett "alternativ". Alternativ till vad då? Han har ju inte ens behagat beskriva sitt alternativ till ett mera demokratiskt styrelseskick. Zetterholm kan inte vara omedveten om att något alternativ till den nuvarande regimen i Peking inte får förekomma. Om han i Kina skulle ha uttryckt sig så tvetydigt om "alternativ", behöver man inte ha en alltför livlig fantasi för att föreställa sig vad som kunnat hända med honom; det är inte alls säkert, att han kommit undan med en offentlig självkritik. Inte ens i Jugoslavien, länge det "friaste" av kommunistländer, får man som bekant framföra sådana irrläror som att antyda behovet av ett alternativ till kommunismen. Den demokratiska socialisten Mihajlo Mihajlov dristade sig att göra det, förutom att han påpekade, att redan Lenin lät bygga de första koncentrationslägren i Sovjet. Sina åsikter får nu Mihajlov tid att tänka över i det fängelse där han lär sitta för att snabbare inse sitt misstag. Var finns det nu några protester från engagerade svenska kulturarbetare?

När det gäller kommuniststater, som i ännu högre grad än Jugoslavien ansluter sig till Zetterholms "alternativ", får vi inte glömma Albanien, som ifråga om

dogmatisk förstockelse och allmän efterblivenhet söker sin like i Europa. Jag tror inte ens Zetterholm på allvar skulle vilja se Albaniens kinesinspirerade regim som något alternativ till de demokratiska staterna i Europa. Hans "alternativ" verkar alltså mer avskräckande ju närmare det kommer.

"Förståelse"

Nu är det dessvärre inget nytt, att intellektuella som Zetterholm engagerar sig för totalitära alternativ till demokratin, sådana som nazism eller kommunism. Inte ens den värsta Stalinterrorn fick den sortens intellektuella att ifrågasätta det berättigade i den förda politiken. Sovjet höll ju på med, som det hette och fortfarande heter efter 50 år, "ett lovande socialt experiment" och sådant måste man ju ha förståelse för. Hos kommunisterna och deras medlöpare fungerar liksom hos andra sekterister ett slags inre censur: i den mån de alls förmår att se utslag av kommunistiskt godtycke och övervåld, kan de inte och vill inte ifrågasätta grunderna i ett system som måste använda sådana metoder. Om Sovjet tidigare varit den blinda fläcken, börjar tydligen idag Kina att bli deras stora blinda fläck. Zetterholm anser uppenbarligen, att ändamålet — ett ovisst utopia — helgar medlen. Hur långt Zetterholm är beredd att "förstå" kommunistisk despoti illustreras av följande avsnitt (det är den Trettonde kvinnan som

berättar): "Sen kom det året då en av min mans vänner / som hade varit med i Partiet i trettio år / uteslöts, anklagad för revisionism. / Min man tog hans parti / och sa att domen var orättvis. / Då blev han själv kritiserad / och uppmanad att visa lojalitet. / Själv gick jag med i stora demonstrationer / med röda fanor och och plakat / där vi krävde att den utslutna / skulle dömas till döden som förrädare. / Min man vägrade att gå med / satt bara hemma och tjurade. / Då hade vi vårt första stora gräl. / Jag sa att han var en skam för Partiet, / att han borde tänka på sina barn, / och att vi skulle lämna honom / om han inte tog sitt förnuft till fånga. / I fyra dygn grälade vi, / och jag fick stöd av partikamrater / som kom hem och satt med honom om nätterna. / På morgonen efter den fjärde natten / gick han med i demonstrationen / och bar själv en röd fana. / När han kom hem efter massmötet på torget / gick han upp på taket av vårt hus här i Shanghai / och kastade sig ner på gatan / med huvudet före. / Jag sörjde honom inte."

I diktaturstater som t.ex. de östeuropeiska har den politiska teatern haft en stor och viktig uppgift: att brännmärka ofrihet och förtryck. I vårt land, där en dylik regim saknas, kan det i stället gå som i Zetterholms pjäs, att författaren engagerar sig just för totalitära idéer och t.o.m. försvarar våld och förtryck.

Måste politisk teater i Sverige göra sig till språkrör för totalitära åskådningar?